17th International Scientific Conference 2025

Sessions of the Faculty of Education

https://doi.org/10.36007/5390.2026.101

NÁRODNO-KRESŤANSKÝ NARATÍV ŠPANIELSKEJ OBČIANSKEJ VOJNY V SLOVENSKEJ LITERATÚRE DO ROKU 1945
NATIONAL CHRISTIAN NARRATIVE OF THE SPANISH CIVIL WAR IN SLOVAK LITERATURE UNTIL 1945

Jaroslav VLNKA[18]

ABSTRACT

The aim of this article is to present specific literary responses to the Spanish Civil War (1936 – 1939) in Slovak interwar literature. We focus on a group of authors (Juraj Koza Matejov, Žofia Thielová alias Magda, Gregor Cút, Karol Murgaš, Štefan Schultz, and others) who directly responded to this historical event and accepted its National Christian narrative. In their literary texts, they expressed sympathy for the persecuted Spanish Catholics and support for General Francisco Franco's nationalist army, which fought for National and Christian values. We noted individual differences between authors who were influenced to varying degrees by the ideology of Christian nationalism or who paid tribute to the victims of the Red Terror, whom they considered martyrs. The article contains an analysis and classification of works, as well as a comparison with authors (L. Novomeský, J. Rob Poničan, P. Horov, and others) who represent left-wing and anti-fascist attitudes that still resonate in literary consciousness today.

KEYWORDS

Narrative, Slovak literature, Spanish Civil War, Nationalism, Christianity, Hero, Victim

ÚVOD

Medzi literárnymi ohlasmi na španielsku občiansku vojnu v slovenskej literatúre medzivojnového obdobia (1918 – 1945) prevládajú príležitostné básne a krátke prózy uverejnené v časopisoch, zriedkavo ako súčasť knižnej publikácie, ojedinele v podobe samostatnej knihy. V literárnej tvorbe s témou španielskej občianskej vojny v dobovom diskurze, dominujú diela autorov ideologicky sympatizujúcich s ľavicovými španielskymi republikánmi (L. Novomeský, J. Rob Poničan, E. Steiner Rosian, F. Kráľ), vrátane literárnych prác interbrigadistov (J. Harajevič, F. Julényi, G. Šimovič, J. Mrkva, L. Holdoš). Početné sú tiež diela, ktorých autori vyjadrujú antimilitaristické, protifašistické a mierové stanoviská, vzdávajú hold obetiam tejto vojny (P. Horov, P. Strauss), pričom sa dívajú optikou pozostalých (V. Reisel), poukazujú na nezmyselnosť bratovražednej vojny (E. B. Lukáč, Š. A. Brezány, F. Švantner), spochybňujú vojenské autority (anonymní autori satirických básní v časopise Kocúr), či zastávajú zámerne neutrálny postoj (I. Horváth). Menej početné sú texty autorov, ktoré sú cieľom pozornosti tohto príspevku a vyjadrujú sympatie

[18] PaedDr. Jaroslav Vlnka, PhD., Katedra slovenského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty Univerzity J. Selyeho v Komárne, Bratislavská cesta 3322, 945 01 Komárno, Slovenská republika, e-mail: vlnkaj@ujs.sk

prenasledovaným katolíkom a podporu povstaleckej armáde generála Franca, bojujúcej za národné a kresťanské Španielsko.

Komplexný vedecký výskum spracovania témy španielskej občianskej vojny v slovenskej literatúre nebol zrealizovaný, doterajšie bádanie malo parciálny charakter, analýzy sa zamerali výlučne na ľavicových autorov (L. Novomeský, J. Rob Poničan, P. Horov), podporujúcich ideológiu skupín, bojujúcich na strane Druhej španielskej republiky, čo úzko súviselo s politickým systémom, počas ktorého boli tieto výsledky analýz publikované (Z. Kasáč, V. Oleríny). V kontexte týchto autorov a uvedenej témy, odborný záujem ustal po zmene spoločensko-politických pomerov v roku 1989. Samozrejme, téma španielskej občianskej vojny sa pripomína aj naďalej v odborných publikáciách (napr. M. Bátorová, J. Kuzmíková) o autoroch (P. Strauss, I. Horváth), ktorí túto tému spracovali, neraz formou marginálnych poznámok, dotvárajúcich celistvé portréty.

NÁRODNO-KRESŤANSKÝ NARATÍV

Spoločensky a politicky podmienené odborné, publicistické a populárno-náučné ohlasy, ktoré udržiavajú tému zrkadlenia španielskej občianskej vojny v literárnom povedomí, favorizujú zástancov španielskej ľavice, resp. republikánov, preferujú militaristický antifašizmus autorov, ktorí na poli umenia „bojujú za trvalý mier“ (Števček P., 1953, s. 129). Prípadne ešte tolerujú autorov, ktorí sa prejavujú ako protivojnoví antifašisti, chápajúci utrpenie bezmocných obetí vojny. Dlhodobé jednostranné referencie budia dojem akoby neexistovali oponenti a nacionálne Španielsko, teda budúcich víťazov vojny nepodporil žiaden umelecký front. Čo v súčasnosti vnímam ako ťažko uveriteľný alternatívny svet odbornej reflexie. Tu vystáva otázka, kto boli tí autori, ktorí skryto, alebo otvorene akceptovali fašizmus a vyznávali podobné národné a kresťanské hodnoty ako španielski povstalci?

Národno-kresťanský naratív sa objavuje v kontexte španielskej občianskej vojny ako jeden z hlavných výkladov nevyhnutnosti bojového konfliktu, je to ideologický rámec, ktorý zjednocuje nacionalizmus s kresťanskou tradíciou. Naratív je spravidla „prezentáciou reality z určitej perspektívy“ (Hazel, 2007, s. 2), v danom prípade z hľadiska nacionalistickej armády generála Franca, ktorá rozpútala vojnu a bojovala za konzervatívne hodnoty tradičnej rodiny, kresťanskej morálky a štátneho poriadku. Ide o určité „kultúrne a sociálne podmienené schémy uvažovania, ktoré vznikli a tradujú sa vždy v rámci konkrétneho spoločenstva“ (Štubňa, 2020, s. 367), preto sú ciele boja španielskych povstalcov, svetonázor, politické presvedčenie a vierovyznanie také blízke slovenským nacionalistom a katolíkom, ktorí sa v medzivojnovom období aj literárne realizovali.

Viacerí publicisti a literáti, uverejňujúci na stránkach nacionalistickej a kresťanskej tlače (Slovák, Trenčan, Nový svet, Nová mládež, Pútnik swato-wojtešský, Serafínsky svet, Plameň atď.), boli pevne presvedčení, že „podpora španielskej republikánskej vlády je v rozpore s kresťanskou vieroukou“ (Michela, 2004, s. 74−75). V jednom takom časopise sú spolu s článkom k životnému jubileu *Caudilo Franco 50-ročný* na úvodnej strane, zvyčajne rezervovanej pre významné udalosti, zaradené aj básne Rudka Krajčoviča: *Za národ* a Františka Citovského: *Ó, žehnaj Pane* (Nová mládež, 1943, s. 2). Príznačné texty vystihujú stotožnenie hodnotovej hierarchie celej skupiny autorov, ktorí kresťanstvo chápali ako základ národa a garanciu štátneho poriadku. Ochranu viery považovali za národnú úlohu, pričom zdôrazňovali boj proti nepriateľom; ateistom, komunistom a rôznym ľavičiarskym skupinám.

Na tejto pomyselnej strane barikády od vypuknutia španielskej občianskej vojny stáli najmä redaktori a prispievatelia nacionalistických a kresťanských novín, ktorí denne informovali o vývoji na fronte, niektorí z nich sa pokúsili venovať tejto problematike prostredníctvom literárnej tvorby. Menovite predstaviteľ cirkvi Juraj Koza Matejov, členka katolíckej moderny, učiteľka

Žofia Thielová alias Magda, ako i jeden z najmladších katolíckych modernistov (Melicher, 2003), spisovateľ, výtvarník a ochotnícky herec Gregor Cút, redaktor katolíckych časopisov a literát Štefan Schultz, ľudácky politik a publicista Karol Murgaš a neznámi, anonymní autori literárnych príspevkov *Španielsky národ nechcel umrieť* a *Satanizmus v Španielsku,* pre ktorých zrejme nebolo vecou hrdosti prihlásiť sa k politickej orientácii, pretože mali iné dôvody skrývať identitu. Všetkých uvedených autorov spája zjavná náklonnosť k rozlične označovaným bojovníkom za národno-kresťanský charakter nového Španielska a ochota rezonovať naratív španielskych povstalcov, nacionalistov, katolíkov, fašistov v slovenskom prostredí.

S prenasledovanými katolíkmi

Juraj Koza Matejov, Magda (Žofia Thielová) a Gregor Cút predstavujú autorov kresťanského pólu uvedeného naratívu španielskej občianskej vojny, ktorí poukazujú na útlak španielskych katolíkov, ničenie cirkevného majetku, skazu sakrálnych pamiatok, vrátane hanobenia miest posledného odpočinku.

Prvý menovaný, rímsko-katolícky kňaz, publicista Juraj „Jur“ Koza Matejov (1884 − 1973), mal názorovo blízko k politike pravicovej Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HSĽS), spájanej s ideológiou nacionalizmu, korporativizmu a klérofašizmu. Bol redaktor časopisov Slovák a Slovenský národ. V časopisecky uverejnených textoch, ktoré lavírujú na pomedzí vecnej a umeleckej literatúry sa vyjadruje aj k problematike španielskej občianskej vojny. Koza Matejov o španielskej vojne napísal dielo *Pomocníci* (1938). Aj to je hybridný útvar, ktorý balansuje na hrane publicistiky a beletrie, má atribúty poviedky a predstavuje civilnejšiu verziu literárneho žánru kázne. Autor využíva podobenstvo, priamu reč, autentické dialógy postáv a kontrastný kompozičný princíp. *Pomocníci* začínajú spomienkou autora na vlastné učiteľské pôsobenie v meštianskej škole. Jur Koza Matejov vedie paralelu medzi problémom porušenia školskej disciplíny, ktorý prerastal učiteľovi cez hlavu, ale dokázal ho včas vyriešiť a udalosťami v španielskej občianskej vojne, ktoré zašli priďaleko. „Voľakedy, hneď na začiatku mohli odstrániť nešťastie v Španielsku hravo [...] Dnes? Musia to odplácať krvou“ (Koza Matejov, 1938, s. 233), konštatuje autor, ktorý nachádza príčinu zla v ľudskej ľahostajnosti, davovej psychóze a nepremyslenom nasledovaní falošných prorokov: „málo je dobrých ľudí. Málo je zlých. Najviac je kolísavých [...] Oni vždy pomáhajú tým, medzi ktorých sa náhodou dostali“ (Koza Matejov, 1938, s. 233).

Autor, ktorý zastáva pacifistický postoj a dotýka sa podstaty paradoxu. Nevyhnutnosť mieru sa črtá na pozadí vojny ako všeobecný záujem. Z textu vyplýva humanistické posolstvo, ale i potreba oslobodenia, keďže obrazovou prílohou, ktorá sprevádza dielo *Pomocníci,* ba s ním aj korešponduje, je fotografia chrámu Svätej Rodiny v Barcelone.

S prenasledovanými katolíkmi solidarizuje a vypaľovanie kláštorov odmieta pravidelná prispievateľka kresťanských časopisov (Priateľ dietok, Serafínsky svet, Posol, Slovenská deva) Žofia Thielová (1895 – 1949), ktorá písala pod pseudonymom Magda, takým lakonickým, že „nám nič nepovie“ (Janek, 1993, s. 5), postupom času sťažuje identifikáciu a privádza autorku do zabudnutia. Thielová publikovala i vo výbere katolíckych básnikov *Antológia mladej slovenskej poézie* (Trnava, 1933), ktorý zostavil Rudolf Dilong, vydala básnickú zbierku *Kytica* (Ružomberok, 1925) a príležitostne prekladala z poľštiny. O španielskej občianskej vojne a komplikovanej situácii vo svete napísala veršovanú drámu v štyroch výstupoch: *Hold sv. Otcovi* (1939). Dráma vyšla v marcovom čísle časopisu Serafínsky svet, čiže na sklonku občianskej vojny v Španielsku, ktorá znamenala pre autorku skončenie utrpenia kresťanov, no víťazný optimizmus by sme v texte hľadali márne. V podstate je to alegorické dielo. Magda sa snaží rozptýliť ťaživú

atmosféru napätia božou milosťou. V dráme vystupujú antropomorfizované postavy. Cirkev bojujúca, Cirkev trpiaca a Cirkev oslávená. Prezentujú sa personifikované postavy štátov: Rusko, Mexiko, Španielsko, Nemecko a Slovensko. Tieto božie deti sú očíslované od 1 do 8, čo komplikuje ich rozlíšenie, ale na druhej strane vyjadruje rovnocennosť pred majestátom svätého Otca, ktorému idú vzdať poctu. Na ceste k Otcovi sa jednotlivé štáty a cirkvi vzájomne konfrontujú. Dozvieme sa, že Cirkev bojujúca má najviac nepriateľov v Rusku, ktoré Nemecko vníma ako hrozbu, preto prichádza svätého Otca „poprosiť za naše deti, na ktoré nepriateľ číha zlostný“ (Magda, 1939, s. 66). V silnom kresťanskom rámci veršovanej drámy strháva na seba výraznú pozornosť Španielsko a jeho trápenie dostáva hlbší zmysel. Španielsko sa sťažuje Otcovi na pálčivú vnútropolitickú situáciu, najmä na to, že v občianskej vojne: „búrajú kostoly [...] zomierajú kňazi“ (Magda, 1939, s. 66). Tieto tragické skutočnosti Žofiu Thielovú alias Magdu trápia bytostne a najviac. Formujú jej životné priority.

Obaja autori, Koza Matejov i Magda, vyjadrujú ľútosť nad obeťami represálií neriadeného červeného teroru. Volajú po skorom skončení násilia a mierovom riešení vojny. Koza Matejov sa nazdáva, že na to je treba, aby mlčiaca väčšina prehovorila a ľudia prestali ľahostajne slúžiť zlu ako odovzdaní pomocníci. Na spomínanej fotografii, ktorá ilustruje text s humanistickým posolstvom, však symbolickú métu: baziliku Sagrada Familia v katalánskej metropole dosahuje nacionalistické vojsko generála Franca (Koza Matejov, 1938, s. 233). Thielová, ktorú sužujú násilnosti a rúcanie kostolov, narába s farebným kontrastom typickým pre túto vojnu. Slovami zdrveného Španielska prosí o božiu pomoc: „purpurom odetý je národ náš, ó, prosím, zmeň v biely ten jeho plášť“ (Magda, 1939, s. 66). Nepoddáva sa atmosfére víťazného ťaženia, ale v intenciách farebného kontrastu, mier chápe ako koniec krviprelievania a začiatok ozdravného procesu. Odstránenie hrozby komunizmu je predpokladom nastolenia štátneho poriadku na pilieroch tradičnej kresťanskej morálky.

Súcit s perzekvovanými španielskymi katolíkmi, najmä s bezbrannými obeťami vojny: matkami a deťmi, prejavuje i laický predstaviteľ katolíckej moderny, redaktor Nového sveta Gregor Cút (1918 − 1998). Svoje znepokojenie z neúnosnej situácie vo svete zachytil v básni *Španielsko a Čína a 1938* (1939), kde sa dotkol dvoch aktuálnych, súbežne prebiehajúcich konfliktov. Španielskej občianskej vojny a Druhej čínsko-japonskej vojny. Pozornosť, ktorú básnik sústreďuje na vojnou najviac ohrozené matky a deti, môžeme čítať ako obavu o tradičnú kresťanskú rodinu, čím odkrýva svoju svetonázorovú orientáciu. Doslova píše: „Nevinnosťou pobitých detí vrieskam“ (Cút, 1939, s. 4). V tejto básni vytvára desivé obrazy skazy a tým, že sa obracia na Boha ako najvyššiu autoritu, ktorú nabáda k intervencii, žiada pomoc pre veriacich a naznačuje istú tendenciu. Svedčí o tom tvorivý vývin autora do roku 1945, ktorého kresťanské, národné a sociálne cítenie kulminuje. Dôkazom sú časopisecké texty, básnická zbierka *My hriešnici* (1939) a súbor dvoch noviel pre mládež *Najvernejší z verných* (1943), kde sa autor, najmä v próze *Ďurko*, priklonil „k politikárskemu mentorstvu, ku ktorému došlo za slovenského štátu“ (Sliacky, 1990, s. 196). Jeho vznik Cút privítal básňami *Slávnostný sľub 14. marca* a *14. marca*, uverejnenými v časopise Valeriána Čunderlíka − Prednášateľ (1940).

V básni *Španielsko a Čína a 1938* je evidentný bojovný tón. Cút citlivo vníma krivdu, neprávosť a násilie. Prejavuje oprávnený hnev: „Oblaky podopieram skrvaveným čelom / Na otcovský stôl trieskam“ (Cút, 1939, s. 4). Formuluje antimilitaristický postoj a zároveň je ochotný za spravodlivosť sveta bojovať. V tejto súvislosti je symbolické publikovanie básne v časopise Nový svet. Jožo Nižnánsky, ktorý bol jeho šéfredaktor počas 2. svetovej vojny, zariadil preloženie Gregora Cúta z činnej vojenskej služby do tohto obrázkového týždenníka a dosiahol, aby tam mohol vykonať brannú povinnosť ako redaktor (VHA, 1940).

Básnik kladie mnohé otázky, ktoré adresuje Bohu. Tieto otázky miestami nadobúdajú charakter blasfémie: „Ó, Bože rúham sa týmto výkrikom, alebo som len smelým? / Ó, Bože odpovedz, lebo strelím!“ (Cút, 1939, s. 4). Autor nevie pochopiť pasivitu, prečo sa všemohúci boh bezmocne prizerá na brutálne zločiny, ktoré v španielskej vojne tragicky zasiahli cirkev. Cút v tejto textovej slučke nenachádza odpoveď a do svojich vyhlásení sa postupne zamotáva. Zaujímavo však mení perspektívy: využíva optiku obetí, nestranného pozorovateľa i pohľad agresora. Báseň svedčí o talente ambiciózneho autora, ktorým mrhal „vo víre jalového hašterenia a pechorenia“ (Mráz A., 1936, s. 318). G. Cút, ktorý mal široké žánrové a druhové rozpätie, po vojne sa už výraznejšie nepresadil. Začiatkom 50. rokov a v 60. rokoch sa nakrátko do literatúry vrátil, ale potom zmizol z historických záznamov.

Na strane povstalcov za spoločné ideály

Slovenskí nacionalisti od začiatku vojny zavrhli republikánov, avšak španielskych povstalcov uznávali a neskôr „s potešením kvitovali [...] Frankov fašistický režim“ (Višváder, 1958, s. 113), preto si cenili každé povzbudenie a spätnú väzbu. Generál Francisco Franco „vyzdvihol peknú knihu K. Murgaša Hrdinovia Alcazaru, za ktorú Murgašovi ďakoval“ (Kočiš, 1939, s. 2). Zrejme si pochvaľoval spôsob, akým sa autor ujal jeho poslania. Je nepravdepodobné, že španielsky generál čítal Murgašov román, ale o obsahu diela mohol byť informovaný prostredníctvom poslanca Karola Sidora, resp. iných štátnych zástupcov.

Karol Murgaš (1889 – 1972), novinár a politik, redaktor denníka Slovák, náčelník „organizačného ústredia“ (Sokolovič, 2009, s. 81) polovojenskej Hlinkovej gardy, člen Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, ktorá „frankistov v slovenskom prostredí jednoznačne podporovala“ (Bystrický, 2005, s. 24), napísal román *Hrdinovia Alcazaru* (1937), ktorý reprezentuje jedinú prózu veľkého rozsahu v medzivojnovej literatúre s témou španielskej občianskej vojny. Príkladom propagácie nacionalizmu je tiež ďalší román autora *Syn bieleho orla* (1937), kde zvýraznil „národného ducha“ (Garek, 2021, s. 44) poľského maršala Józefa Piłsudského. Tieto knihy vyšli v Knižnici Slováka, ktorá bola súčasťou časopisu Slovák, ústredného tlačového orgánu HSĽS. V obidvoch knihách autor obdivuje svojrázne politické osobnosti (J. Piłsudski, F. Franco).

Murgaš stál na opačnom póle názorového spektra ako J. Poničan, L. Novomeský, P. Horov alebo píšuci interbrigadisti. V ostrom protiklade s dielami ľavicových autorov je aj jeho tvorba. V románe *Hrdinovia Alcazaru*, prostredníctvom témy španielskej vojny, autor šíril ideológiu slovenského nacionalizmu, ktorú postavil na základoch katolíckej viery, aby zvýšil jej morálny kredit. Témou románu je obliehanie pevnosti Alcázar v starobylom meste Toledo, ktorú bránila hŕstka povstalcov proti ohromnej presile republikánov. Hrdinská obrana bola motivačne využitá v nasledujúcej fáze vojny ako vzor odvahy a nezlomnej vôle.

Autor v románe vychádza zo skutočných udalostí, ale objavujú sa v ňom skomolené vlastné mená historických osobností a dôkazy „o neznalosti španielskych reálií“ (Timko, 2017, s. 72). Murgaš nenavštívil Španielsko a román napísal „podľa reportáži v nemeckých novinách“ (Urban, 1991, s. 7). Navyše jednotlivé fakty ideologicky deformuje a propagandistickým spôsobom adaptuje na domáce pomery. Uplatňuje čiernobiele videnie sveta a ponúka zjednodušenia. Chrabrí povstalci reprezentujú česť kresťanského sveta a bojujú proti podlým nepriateľom „v tmavomodrých blúzach s odznakom komunistov na prsiach“ (Murgaš, 1996, s. 3). Od začiatku je jasné, s kým autor sympatizuje. Neraz sa znižuje k devalvácii ľudskosti nepriateľov, ktorých atribútmi sú hrubosť, cynizmus, nepríčetnosť. Murgaš všetko zobrazuje v krajných protikladoch. Pohľad na nepriateľov je nediferencovaný, akoby to ani neboli konkrétni ľudia s vlastným osudom. Cynickí členovia príbuzných názorových skupín bojujúcich za republiku, sú reprezentanti zla.

Murgaš, podobne ako ďalší pravicoví autori v slovenskej literatúre, uverejňujúci v časopisoch v područí ľudáckej ideológie, sa štylizuje „do mučeníckeho postoja“ (Mráz P., 2022, s. 77) a tému posúva do politickej roviny. Obrancovia pevnosti chránia hodnoty kresťanskej civilizácie proti červeným barbarom (komunistom, anarchistom, trockistom) a pochybným indivíduám z periférie. Murgaš vytvára dojem, že pomenúva veci pravým menom, keď tvrdí, že títo „vyvrheli španielskeho národa, spolčení s trestancami, galejníkmi a dobrodruhmi celého sveta“ (Murgaš, 1996, s. 92) bojujú, aby sa stala zo Španielska „stredomorská základňa Sovietov“ (Murgaš, 1996, s. 81). Volá do boja „proti skutočným i domnelým kriminálnikom“ (Hruboň, 2021, s. 8) s rovnakým odporom a hrôzou ako frankisti. Naopak, hrdinskí vojaci z Alcázaru sú bezúhonní obrancovia viery, tradície a výdobytkov spoločnosti. Zároveň chránia bezbranné ženy, nevinné deti a bezmocných starcov, ktorých necivilizovaní „červení“ vraždia priamo pred bránami kostolov a cintorínov. V tejto propagandistickej knihe už názov vedie k presvedčeniu, kto je naozajstným hrdinom, „vďaka bohatierskym činom“ (Murgaš, 1996, s. 137). Úspešná obrana toledského Alcázaru „dovolila pozdvihnúť hlavy všetkým národne orientovaným Španielom a dala im nádej na víťazstvo“ (Vontorčík, 2007, s. 10). Vyhraná bitka frankistov o Alcázar mala nesporný vplyv na priebeh vojny. Vniesla rozpor do radov nepriateľa: „Vrany začali vranám oči vykáľať. Milicionári Barcalera prisahali smrť Duruttimu a Myachovi“ (Murgaš, 1996, s. 138).

Román K. Murgaša je „napísaný pútavým štýlom, pod ktorý sa podpísala apretácia slovenského spisovateľa Mila Urbana“ (Michela, 2004, s. 77), ktorý obdivoval „Murgašov zápal a priam bleskovú pohotovosť“ (Urban, 1991, s. 7). Zjavne ideologicky stigmatizovaná kniha je vlastne účelová publikácia, určená pre široký okruh obyčajných, podobne hodnotovo nastavených, sentimentálnych čitateľov (Števček J., 1977), prevažne tradicionalistov a kresťanov, ktorí citlivo vnímajú bezbožné skutky páchané na predstaviteľoch cirkvi (kňazoch, mníchoch, rehoľných sestrách) i bežných veriacich, devastáciu a vypaľovanie kostolov. Autor opisuje beštiálne násilie republikánov. Približuje ako: „za živa trhali nešťastným mníškam a dievčatám srdcia z krvácajúcich tiel, kňazov pribíjali zaživa bajonetmi na dvere kostolov“ (Murgaš, 1996, s. 92). Využitie mŕtvol na zastrašenie nepriateľa, vyťahovanie mumifikovaných tiel rehoľníkov z hrobov (Grünwald, 2024) ako odsúdeniahodná taktika boja, nebola cudzia ani nacionalistom, dokonca ani samotným obrancom Alcázaru, ktorí sa uchyľovali k podobným praktikám, keď medzery v hradných múroch po bombových náletoch vyplnili mŕtvolami popravených „republikánskych zajatcov“ (Reig Tapia, 1998, s. 127). Túto desivú skutočnosť, či ďalšie surové represálie realizované povstalcami na republikánoch a ich priaznivcoch, Murgaš nespomína. Zamlčiavali ich aj pravicové tlačové médiá, teda zdroje, o ktoré sa autor opiera, pretože to nie sú činy hodné chvály.

Murgaš selektuje fakty, popiera nežiaduce javy, snaží sa zmanipulovať verejnú mienku a zidealizovať hrdinských obrancov toledskej pevnosti, no realita bola iná. „Odpor, ktorý bol produktom mohutných múrov, neúspešne bombardovaného a sterilne napádaného Alcázaru sa stal symbolom boja povstalcov, ktorý dosiahol mýtických rozmerov“ (Reig Tapia, 1998, s. 110). Murgaš reálne udalosti skresal do ideologického rámca. Obrancov, skrytých za bezpečnými múrmi, modeluje ako nasledovaniahodné vzory. Zámerne znižuje počet obrancov masívnej pevnosti a navyšuje počet dobyvateľov, aby zvýraznil odvahu a hrdinstvo obrancov odolávajúcich presile.

Na rozdiel od novinových článkov, kde je objektivita zobrazovania skutočnosti očakávaná, beletria autorovi poskytuje umeleckú licenciu na dotváranie reality. To však nič nemení na fakte, že názory, ktoré Murgaš prostredníctvom románu prezentuje, sú tendenčné. Jasne pomenúva hodnoty, za ktoré španielski povstalci bojujú – „za vlasť, národ a Boha“ (Murgaš, 1996, s. 60) a opakovane pripomína citovaním prísahy: „na boha a na naše vlajky, že do poslednej kvapky krvi

budeme brániť tieto historické múry“ (Murgaš, 1996, s. 136), čím ideály národného Španielska stotožňuje s heslom: „Za Boha, za národ, za štát“, ktoré „vystihuje kultúrno-politický program ľudákov“ (Magdolenová, 2007, s. 4).

Čiernobiele videnie sveta sa konkretizuje na červeno-biele videnie, ktoré pôsobí protikladne ako: „krv, rozliata na bielom piesku“ (Murgaš, 1996, s. 4). Autor v románe nadužíva označenie „červení“, ku ktorým pripája: „päťramennú hviezdu s kosákom a kladivom“, ktorú vníma „ako znak cudzieho víťazstva nad svojským, španielskym“ (Murgaš, 1996, s. 4) a symbol rozvratu. Svojrázne chápe medzinárodný rozmer boja, dosah víťazstva na svetovú politiku a ohrozenie tradičných hodnôt: „s kosákom, ktorým červení cézari chceli pokosiť občiansky život sveta, a s kladivom, ktoré malo rozdrviť základ ľudskej spoločnosti: rodinu, vieru a národný cit“ (Murgaš, 1996, s. 6). Biela farba vo farebnom kontraste reprezentuje symbol života, dobra a nádeje. V intenciách kresťanstva je zosilňovačom božieho svetla a očisty od zla. Umocňuje čestný boj povstalcov za oslobodenie ubíjaných a víťazstvo kresťanských hodnôt národného Španielska. Autor otvorene prezentuje antiboľševické postoje, vyjadruje nenávisť voči komunistom, ktorí likvidujú veriacich.

Murgaš svoj román zaľudnil postavami s fiktívnymi i reálnymi menami verejne známych osobností, neraz mierne modifikovanými, formou prešmyčky, drobnej korekcie, či fonetického prepisu do slovenčiny, čo vzbudzuje dojem omylu. Nazdávam sa, že čiastočne ide o zámer. Aj skutky, ktoré tieto románové postavy vykonávajú sa líšia od činov historických osobnosti, na ktoré poukazujú. Autor zámerne posúva vnímanie reality, aby zvýraznil heroizmus obrancov pevnosti, čím sa prikláňa na ich stranu v prebiehajúcom konflikte. Lavíruje na rozhraní faktografickej literatúry, reportáže a umeleckej beletrie. V literatúre faktu neprípustná manipulácia je v krásnej literatúre relevantnou metódou mystifikácie, ktorá posilňuje umelecký dojem. Svoju úlohu iste zohrávajú nepresnosti v uvádzaní španielskych reálií, ale tie boli obvyklé aj v súdobých článkoch periodickej tlače, ktorá sa snažila pohotovo informovať o zložitej situácii v Španielsku.

Určujúcim faktorom perspektívy vnímania udalostí a stvárnenia románového námetu je politická vyhranenosť autora, jeho národné a kresťanské preferencie, čo otvára možnosť aplikovania románu na propagandistické účely. V zdanlivo atraktívnom príbehu diskurzívny čitateľ rozpozná, že opisované udalosti sú prifarbené. Kritika násilia páchaného na rehoľníkoch, laických veriacich a ničenia sakrálnych stavieb je opodstatnená. Nemožno dnes akceptovať, ani ignorovať dobre zdokumentovanú genocídu španielskych katolíkov (de la Cueva, 1998), ktorí zomierali z nenávisti. Je paradoxné, že Murgaš ako prívrženec politiky autonómie Slovenska v rámci Československa, ktorý diskreditoval určité skupiny obyvateľstva, nerozlišuje ani národy Španielska, nevšíma si zápas Baskov a Kataláncov proti španielskej hegemónii za národnú svojbytnosť, ale Španielsko vníma ako unitárny štát.

Ešte ďalej zašiel Štefan „Števo“ Schultz (1900 – 1966), básnik, prekladateľ, tajomník a štatutár Spolku sv. Vojtecha, ale aj husľový virtuóz, hudobný a literárny publicista, ktorý písal pod pseudonymami Melodický, Smrekovický (SBS, 1992, s. 242), či skratkami svojho mena a v medzivojnovom období vydal knihu básní v próze *Zo záhybov duše* (Spišská Kapitula, 1929). Od júla 1936 až do posledného vydania (č. 9−12/1944) bol zodpovedným redaktorom katolíckeho mesačníka Pútnik. Tu pravidelne uverejňoval sériu spoločensko-satirických básní *Tobiáš Taradlo spieva* (prvý raz v č. 3/1937, naposledy: č. 9/1940). V humoristických básňach vtipne hodnotí domácu i zahraničnopolitickú situáciu, z pozície prostorekého ľudového rozprávača, resp. šaša, ktorý si môže dovoľovať.

Autor neobchádza ani problematiku španielskej občianskej vojny. Spočiatku sa dotýka tejto témy žartom. S naivným šarmom poznamená, že v bitke sa pustil „Španiel do Španiela“

(Schultz, 1937, s. 15) a poukazuje na deštruktívnu energiu bratovražedného boja, ktorý šokoval svet. Neskôr už prevláda zdesenie z vývoja prehlbujúcich sa bojov a zbytočných násilností. Ústami utáraného trubadúra Tobiáša, s jednoduchosťou, ktorá je lyrickému hrdinovi vlastná, vyjadruje strach z boľševikov, ktorých opisuje ako dehumanizované bytosti: „Som zajatec boľševikov / a bojím sa vám červíkov, / čo ma potom zožerú“ (Schultz, 1937a, s. 13). Veľké rozčarovanie adresuje priamo bojujúcim Španielom: „Očúvajte, Espaňoli, / srdce dobré ma ver bolí, / že vy národ ako duby, / vybíjate sebe zuby“ (Schultz, 1937b, s. 13). Navzdory okolnostiam si zachová odstup a vyzýva na zmier. Navrhuje absurdné riešenie: založenie spoločných aerolínií Francisca Franca a Larga Caballera.

V inej básni autor bez zábran zaujal postoj ku generálovi Francovi. Nejde o kritiku zaobalenú do satirického tónu. Naopak, Schultz vyjadruje obdiv formou láskavého humoru, ktorý má ospravedlniť, že nezapiera rešpekt k osobnosti španielskeho armádneho generála. Jarmočná nálada výpovede vykresľuje Franca v pozitívnom duchu: „Jazyk mám ako kosu − / došiel som sem do Burgosu. / To je Franca hlavný stan, / ja som zastal pred ním sám. / Milý chlap to, na môj veru, / vydal by som zaňho dcéru“ (Schultz, 1937, s. 17). Verše evokujú priateľskú atmosféru stretnutia generála Franca a slovenského pútnika Tobiáša, ktorý odkrýva svoju identitu: „redaktor som časopisu [...] Píšem ja do Pútnika“ (Schultz, 1937, s. 17). Takto nepriamo sa prihlasuje k autorstvu textov, uverejňovaných anonymne i pod skratkami **−t**, **−tz** a **−sz**, zodpovedný redaktor časopisu Pútnik; Štefan Schultz. Priznáva zaangažovanosť na téme a vyslovených myšlienkach. Aj iniciály rázovitého trubadúra Tobiáša Taradla − **T. T.**, ktoré sú tvorivo zašifrované v mene Š**t**efan Schul**t**z [zvýraznil autor], odkazujú na jeho autorstvo.

V ďalšom básnickom texte, autor ospevuje víťazný postup nacionalistickej armády v bitke o aragónske mesto Teruel, ktorá znamenala fatálny obrat vojny: „Letec stisne gombík dnuká / a dolu už bomba puká... / puká, puká a zas puká, / boľševik strachom uteká“ (Schultz, 1938, s. 31). Autor prejavuje radostné nadšenie, ľudskú i názorovú priazeň, akceptuje a chápe zmysel boja. V básni, publikovanej už po dobytí Teruelu frankistami, Tobiáš Taradlo získa vyznamenanie z rúk samotného Franca: „Mňa hneď spoznal generál, / láskavo ma premeral. / Sláva tebe, milý druhu − / a pripol mi hviezdu druhú“ (Schultz, 1938, s. 67). V tejto básni humor supluje radostný optimizmus vývoja. Aj po skončení španielskej občianskej vojny autor inklinuje k nacionalistom, vracia sa k tejto téme a spája ju s politikou novovzniknutej Slovenskej republiky, ktorú Tobiáš prijíma tým, že sa rozhodne vstúpiť do jej diplomatických služieb. Prezentuje svoj úmysel obsadiť miesto veľvyslanca: „diplomaciu viem variť, / moje sídlo nech je Madrid“ (Schultz, 1939, s. 111). Považuje sa za vhodného kandidáta na uvedenú pozíciu, lebo disponuje dobrou znalosťou španielskeho jazyka a reálií. Navyše bojoval „aj za Franca generála“ (Schultz, 1939, s. 111). K dobrým predpokladom a zásluhám pridáva odporúčania, ktoré ho predurčujú na diplomatický post.

Jedným aspektom, ktorý je možné uznať, je žartovanie na odľahčenie ťaživej situácie, ale obdiv k fašistovi na úkor zabitých nepriateľov a pocit úľavy z toho, či radosť z nastolenia autokratickej diktatúry, ani celkové humoristické ladenie básní neospravedlňuje. Z tohto hľadiska viaceré satirické, humorné a oslavné básne z rubriky *Tobiáš Taradlo spieva* v mesačníku Pútnik, ktoré sa uchyľujú k velebeniu generála Franca a posmeškujú padlých vojakov protivníka, prekračujú hranice a sú nemiestne.

Aj vojenský zbeh Ján Torez, protagonista novely renomovaného autora Ivana Horvátha *Očami milenky*, ktorý najprv „s blčiacimi očami“ rozprával „o nutnosti boja za ideály“ (Horváth, 2010, s. 279), prišiel na pomoc španielskym republikánom, stal sa interbrigadistom, potom padol do zajatia, začal inklinovať k povstalcom a hovoriť: „Ako všetci zajatci, okrem niekoľkých zaslepených, prichádzajú k poznaniu pravdy. Ako vidia, že sa chceli obetovať za falošné ideály“

(Horváth, 2010, s. 286). Pričom oceňuje humánnejšie zaobchádzanie frankistov s väzňami, čo nie je výsledok dokonanej zmeny politického presvedčenia, ale konštatovanie faktu. Horváth, autor neutrálneho postoja, túto novelu zaradil do súboru próz s fatalistickým názvom *Tak sa to malo stať* (1944) a vydal s odstupom času od pochmúrnych udalostí španielskej vojny, počas ľudáckeho režimu. Nešťastný hrdina skončí vo vnútornom rozpore, ktorý mu privodí „finálny duševný kolaps" (Kuzmíková, 2006, s. 50). Dezorientácia životného smerovania je spojená s fyzickou smrťou protagonistu.

Anonymne bez limitu

Naratív kresťanského nacionalizmu šíria aj autori, ktorí sa rozhodli publikovať anonymne, bez toho, aby poskytli akékoľvek údaje o sebe, ako Š. Schultz, ktoré by umožňovali, čo i len hypotetické stotožnenie. Anonymita uvoľňuje zábrany, poskytuje možnosť otvorenejšie sa vyjadrovať. Totiž, v prózach *Španielsky národ nechcel umrieť* a *Satanizmus v Španielsku*, publikovaných v ľudáckej tlači, sa píše o závažných vojnových zločinoch, ktoré v danom čase ešte neboli vyšetrené, len na základe svedectiev odvodených z počutia. Naviac sa označujú vinníci zodpovední za zločiny.

Anonymita autora diela *Španielsky národ nechcel umrieť*, ktoré možno označiť ako prózu opisujúcu „boj španielskych katolíkov za národnú a náboženskú slobodu" (Španielsky národ, 1937c, s. 2), odkazuje na redakčnú prax, resp. na úzus denníka Slovák, v ktorom bola väčšina príspevkov neautorizovaná. Existuje dôvodný predpoklad, že tento text vytvoril jeden z redaktorov Slováka: Karol Sidor alebo Karol Murgaš. Domnievam sa, že viac indícií ukazuje na autorstvo Murgaša. Román *Hrdinovia Alcazaru* má s touto prózou podobnú kompozičnú výstavbu, spája ich téma hrdinstva povstalcov, ochotných položiť život za záchranu kresťanstva a slávu nacionálneho Španielska. Tieto ideály korešpondujú s ľudáckou propagandou, svetonázorom a stanoviskom Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. „Vplyv politickej príslušnosti autora" (Timko, 2017, s. 76) je v uvedených dielach viditeľný.

Text *Španielsky národ nechcel umrieť* vychádzal na pokračovanie (v troch častiach 16., 17. a 18. februára 1937), je členený na viacero kapitol, ktoré nesú výpovedné názvy, korešpondujúce s obsahom. Neznámy autor zvolil reťazový kompozičný postup. Táto séria spojitých beletrizovaných príhod z vojny odsudzuje násilie na veriacich a hlavnú myšlienku vystihuje názov. V próze sa objavuje motív božej neporaziteľnosti, spätý s tradičnou predstavou veriacich o všemohúcom Bohu. Tí, čo v neho veria, sú presvedčení o definitívnom triumfe dobra a schopní obetovania. Nechýba im ušľachtilá „odvaha k smrti" (Španielsky národ, 1937a, s. 2). Fanatické priority sú zreteľne stanovené: „Ak padnem, moje deti budú bez chleba. No milšie mi je, aby sa im nedostávalo chleba, ako aby nemali katolíckeho náboženstva" (Španielsky národ, 1937c, s. 2). V kapitole *Boh spolupracuje* je vykreslená situácia, keď „červení, ktorí stratili náboženský a národný cit" (Španielsky národ, 1937b, s. 2) ničia svätyňu Panny Márie na Stĺpe (Catedral basílica de Nuestra Señora del Pilar) v Zaragoze. Komunistické lietadlo postupne zhodí na katedrálu tri bomby, ale ani jedna z nich nevybuchne. Nezničiteľný symbol viery sa stane svedectvom zázraku a pripomienkou nepremožiteľnej božej moci.

Podobne komponovaná mozaika príbehov z občianskej vojny: *Satanizmus v Španielsku*, žánrovo na pomedzí reportáže a črty, prináša tému bezprecedentného zabíjania veriacich, ničenia cirkevného majetku a sakrálnych pamätihodností. *Satanizmus v Španielsku* vychádzal na pokračovanie v ľudáckom týždenníku Trenčan od 10. do 31. októbra 1936, rozdelený na štyri časti. Nazdávam sa, že táto beletrizovaná koláž ukrutných, tragických udalostí na základe skutočnosti, je reakciou na vyjadrenia pápeža Pia XI. o španielskej občianskej vojne, predovšetkým na jeho

príhovor zo 14. septembra 1936, ktorý adresoval prenasledovaným veriacim, utekajúcim zo Španielska:

> „Udalosti, ktoré pripomína a potvrdzuje vaša prítomnosť, milované deti, nie sú len šokujúcim sledom ničenia a krviprelievania, ale aj školou, z ktorej dostáva Európa i celý svet závažné lekcie. Celému svetu, ktorý je teraz sužovaný, zmietaný a podmaňovaný podvratnou propagandou, a najmä Európe, ktorá je už veľmi rozvrátená a silno otrasená, smutné udalosti v Španielsku opäť hovoria a predpovedajú, do akej miery sú ohrozené samotné základy každého poriadku, každej civilizácie a kultúry. Je pravda, že táto hrozba je vážnejšia, reálnejšia a aktívnejšia v dôsledku hlbokej nevedomosti a neznalosti pravdy, v dôsledku skutočnej a satanskej nenávisti voči Bohu a ním vykúpenému ľudstvu, voči náboženstvu a katolíckej cirkvi“ (Pius XI., 1936).

Text *Satanizmus v Španielsku* názorne zaznamenáva tieto prejavy „satanskej nenávisti voči Bohu“ a „desivú výrečnosť udalostí v Španielsku“ (Pius XI., 1936). Obrazy neúprosného červeného teroru vyvolávajú dojem očitého svedectva. Explicitné zobrazenie násilia a zločinov proti ľudskosti pôsobí na náboženské cítenie adresátov. Jednotlivé príbehy zachytávajú obdobie, keď po neúspešnom štátnom prevrate v republikánskej zóne spontánne prepukol teror namierený proti každému, kto bol považovaný za nepriateľa. Tieto príbehy sú cenné aj v tom, že zachytávajú a hodnotia účasť žien vo vojne, v ktorej bojovali výlučne na strane ľavicových republikánov, keďže v tábore fašistov boli ženám prisudzované tradičné roly v oblasti zdravotnej starostlivosti, administratívneho zabezpečenia a logistickej podpory.

Na rozdiel od I. Horvátha, ktorý vyzdvihuje odvahu bojaschopnej protagonistky novely *Očami milenky*, vyznamenanej za chrabrosť, *Satanizmus v Španielsku* dokumentuje ako ženy v surovosti nezaostávali za mužskými spolubojovníkmi. Dokonca ich v mnohých záležitostiach prekonali: „Najhroznejší dojem robili na mňa členky ženského batalióna rudej armády, ktoré vo svojom červenom kroji, ako fúrie stáli so smrtonosnými zbraňami v ruke“ a istého nacionalistu „ako riečicu predierkovali guľkami [...] na to sa tieto rozzúrené fúrie vrhli na jeho telo a na kúsky ho roztrhali“ (Satanizmus v Španielsku, 1936, s. 1). Nasledujú detailné opisy násilností, krvilačnosti a cynizmu ozbrojených žien, ktoré nemajú zľutovanie so živými a neštítia sa ani hanobenia mŕtvych.

Kým neznámy autor textu *Satanizmus v Španielsku* bojujúce ženy stotožňuje s bohyňami pomsty a nazýva ich fúrie, pre K. Murgaša v románe *Hrdinovia Alcazaru* sú to reálne „prostitútky, ktoré v celých kŕdľoch tiahnu s červenou milíciou“ (Murgaš, 1996, s. 92). Obaja sledujú rovnaký zámer: dehonestovať protivníka a obzvlášť emancipované ženy bez vzťahu k tradícii. Nepriatelia Druhej španielskej republiky vo svete, aj v kontexte dobovej literatúry, mali silné „argumenty na presvedčenie katolíkov, že republika prenasleduje cirkev“ (Raguer, 2001, s. 51). Texty *Španielsky národ nechcel umrieť* a *Satanizmus v Španielsku* tieto argumenty vyjadrujú a ilustrujú s rôznou intenzitou a mierou názornosti.

ZÁVER

Kresťanskí a národní autori Juraj Koza Matejov, Žofia Thielová − Magda, Gregor Cút, Štefan Schultz, Karol Murgaš a anonymní autori literárnych príspevkov, popri ľavicových a nestranných autoroch, vytvárajú legitímny tretí okruh spracovania témy španielskej občianskej vojny v slovenskej literatúre. Stoja na strane utláčaných španielskych katolíkov, spájajú ich zjavné sympatie k fašistickým povstaleckým bojovníkom za národno-kresťanský charakter nového Španielska. Medzi týmito autormi sú individuálne rozdiely. Niektorí autori (Koza Matejov,

Magda, Cút) poukazujú na nevinné obete „cirkevných masakrov“ (Grünwald, 2024, s. 88), upozorňujú na nebezpečenstvo komunizmu a hrozbu vlády proletariátu vnímajú ako tragický krok späť v historickom vývine ľudstva. Iní autori (Murgaš, Schultz) bojové ciele frankistov a ideológiu tradičnej katolíckej vierouky chápu ako inšpiráciu pre domáci kresťanský nacionalizmus.

V literárnych reakciách autorov rôznych umeleckých smerov a svetonázorov sa objavujú nápadne podobné témy: nálety vzdušných síl, bombardovanie, represálie, pocta hrdinom, súcit s obeťami, ktoré (podľa príslušnosti autorov) spôsobil červený teror, či zavinil fašistický klan, ďalej motivácia do boja a sústrasť pozostalým. Odlišný je spôsob spracovania, umelecká úroveň a ideologické nastavenie pohľadu na historické udalosti. Bezmocné obete mnohých bytostne zasahujú. Naturalistické dokumenty brutálneho vraždenia, fotografie a plagáty boli počas španielskej občianskej vojny využívané na oboch bojujúcich stranách. Napríklad, plagát s fotografiou mŕtvoly dieťaťa (Real Pingarrón, 2016, s. 10), ktorý použilo španielske ministerstvo propagandy na nábor interbrigadistov, obsahuje nápis: „Ak toto budete tolerovať, vaše deti budú ďalšie“ (Ministerio de Propaganda, 1937). Nájdeme ho i na obálke zborníka ľavicových básnikov *Španělsko v nás* (Praha, 1937). Aj nacionalistická propaganda dokázala využiť zavraždených kňazov a rehoľníkov, ktorých pobili ozbrojené milície. „Postavila katolícku vieru ako jeden z pilierov svojej ideológie [...] a boj proti obrancom republiky označila za krížovú výpravu proti neveriacim“ (Grünwald, 2024, s. 89). V tejto súvislosti sa objavuje téma dehumanizácie nepriateľa u autorov, ktorí sa proti sebe vyhraňujú (J. Poničan: *Nad svetom*, G. Šimovič: *Medzi vami i smrť je sladká*, K. Murgaš: *Hrdinovia Alcazaru*, Š. Schultz: *Tobiáš Taradlo spieva*, *Satanizmus v Španielsku, Španielsky národ nechcel umrieť*) a téma ospevovania vlastných hrdinov. Na úspechu má pritom väčšiu zásluhu terén a výhodne zvolená pozícia. Víťazom napomáhajú prírodné, resp. človekom vytvorené prekážky (Reig Tapia, 1998) a dobrá geografická lokalita (F. Julényi, K. Murgaš, L. Novomeský). Španielsky minister J. Álvarez del Vayo údajne podotkol: „Prečo Franco nikdy nedobyje Madrid? Lebo rieka Manzanares je príliš úzka, aby po nej mohli plávať nemecké ponorky“ (Álvarez del Vayo, 1937, s. 3) a historický vývoj mu dal za pravdu. S odľahčeným ironickým postrehom sa viaže faktická poznámka, že texty s témou španielskej občianskej vojny sú neraz presne časovo a priestorovo ukotvené. Boje pri Madride napríklad opisujú: J. Poničan: *Májekovská,* J. Mrkva: *Tank Štefan Major pod Madridom*, J. Harajevič: *Dobrovoľník,* pri rieke Jarama: F. Julényi: *Noc na Jarame*, G. Šimovič: *Štyri dni na jaramskom fronte*, v pohorí Sierra de Guadarrama: L. Novomeský: *Španielska obloha*, *Sen*, bombardovanie Guerniky a Duranga: P. Horov: *Španielsky motív,* E. Steiner Rosian: *Španielska pieseň*, bitku o Brunete: G. Šimovič: *Chvíle pri Brunet*e, o Teruel: Š. Schultz: *Tobiaš Taradlo spieva* (v roku 1938), obranu pevnosti v Tolede: K. Murgaš: *Hrdinovia Alcazaru* a pod.

Pre národných a kresťanských autorov často platí, že už názvy diel, ktoré obsahujú španielske reálie, názvy a mená, resp. slová odvodené od pomenovania krajiny, signalizujú tému španielskej občianskej vojny (Paštéka, 1965). Napríklad: K. Murgaš: *Hrdinovia Alcazaru,* G. Cút: *Španielsko a Čína a 1938*, anonymní autori: *Satanizmus v Španielsku* a *Španielsky národ nechcel umrieť*. Podobne je táto téma signalizovaná názvami textov ľavicovo orientovaných autorov: L. Novomeský: *Španielska krajina*, *Španielska obloha*, J. Poničan: *La Pasionaria, Španielska,* E. Steiner Rosian: *Španielska pieseň*, L. Holdoš: *Jožkovi Májkovi na hrob veniec Janka Kráľa* a nestranných autorov: V. Reisel: *Žena ktorej milenec padol pri Madride*, P. Strauss: *Uspávanka pre španielske dieťa* atď.

Texty autorov s kresťanským a národným presvedčením, ktoré vznikli na podporu i povzbudenie perzekvovaných španielskych veriacich a nacionalistickej armády generála Francisca Franca sú menej početné v porovnaní s literárnymi prácami ľavičiarskych autorov a nestranných,

antimilitaristických spisovateľov. Túto nerovnomernosť vyvažuje publikácia nacionalistického politika Karola Murgaša: *Hrdinovia Alcazaru*, ktorá predstavuje jediný ucelený román o španielskej vojne. Napriek nízkemu počtu textov národno-kresťanských autorov, ide o žánrovo a tematicky pestrú tvorbu, v ktorej sú zastúpené všetky literárne druhy a formy: poézia, próza i dráma. Pričom prozaické texty majú hybridný charakter, oscilujú na hrane publicistiky a umeleckej literatúry. Tieto diela sú menej viditeľné a dnes už zabudnuté. Po nastolení komunistickej totality boli mocensky úspešne vytesnené. Ani v krehkých časoch politického uvoľnenia, či v dobe znovuzrodenej demokracie sa zámerne nevyhľadávali. Keďže ide zväčša o texty príležitostného charakteru, zverejnené prevažne časopisecky, zostávajú skryté v archívoch. V tejto súvislosti je stále ešte čo objavovať.

LITERATÚRA

Álvarez del Vayo, J. (1937). Prečo... *Slovenské zvesti* 2(Zvláštne vydanie), s. 3.
Bystrický, V. (2005) Boľševizmus verzus fašizmus. *História* 5(3), s. 22−24.
Caudilo Franco 50-ročný. (1943). *Nová mládež* 6(5−6), s. 2.
Cút, G. (1939). Španielsko a Čína a 1938. *Nový svet 14*(1), s. 4.
de la Cueva, J. (1998) Religious Persecution, Anticlerical Tradition and Revolution: On Atrocities Against the Clergy during the Spanish Civil War. *Journal of Contemporary History* 33(3), s. 355−369. https://www.jstor.org/stable/261121
Garek, M. (2021). Polonofilstvo Karola Murgaša. *Verbum historiae* 9(1), s. 43−51.
Grünwald, J. (2024). Cirkevní masakr. In J. Veřmiřovský (Ed.), *Španělská občanská válka 1936 – 1939* (s. 88−89). Extra Publishing.
Hazel, P. (2007). *Narrative: An Introduction.* Mount Pleasant: Swansea Institute of Higher Education. https://www.researchgate.net/publication/228488063_Narrative_An_Introduction
Horváth, I. (2010). Očami milenky. In J. Kuzmíková (Ed.), *Ivan Horváth: Prózy* (s. 240−299). Bratislava: Kalligram, Ústav slovenskej literatúry SAV.
Hruboň, A. a kol. (2021). *Fašizmus náš slovenský*. Bratislava: Premedia.
Janek, J. (1993). Kto napísal Kyticu? *Literárny týždenník 6*(45), s. 5.
Kočiš, A. (1939). Na konci radostná novina. *Slovák 21*(24), s. 2.
Koza Matejov, J. (1938). Pomocníci. *Plameň 6*(17), s. 233.
Kuzmíková, J. (2006). *Modernizmus v tvorbe Ivana Horvátha.* Bratislava: VEDA.
Magda [Thielová, Ž.]. (1939). Hold sv. Otcovi. *Serafínsky svet 18*(3), s. 65–66.
Magdolenová, A. (2007). Zvolenský manifest. *Kultúra 10*(17), s. 4.
Melicher, J. (2003). Biely kôň pána Baláža. *Pohronie 36*(42), s. 6.
Michela, M. (2004). Občianska vojna v Španielsku v politike HSĽS v rokoch 1936 – 1939. In P. Száraz (ed.), *Španielsko a stredná Európa* (s. 73−78). Bratislava: Univerzita Komenského.
Ministerio de Propaganda, España (1937). *Madrid. The Military Practice of the Rebels. 4. – 21. 35. If you tolerate this your children will be next.* London: Imperial War Museums, ev. č. Art.IWM PST 8661. https://www.iwm.org.uk/collections/item/object/1122
Mráz, A. (1936). Nepribúdajú noví spisovatelia. *Slovenské pohľady 52*(5), s. 318−319.
Mráz, P. (2022) Časopis Slovenské pohľady (1939 – 1945) v zajatí ľudáckej ideológie. *Historický časopis 70*(3), s. 515–532. https://doi.org/10.31577/histcaso.2022.70.3.6
Murgaš, K. (1996). *Hrdinovia Alcazaru.* Trenčín: Ivan Štelcer.
Pašteka, J. (1965). O morálke našich polemík. *Kultúrny život 20*(47), s. 6.

Pius XI. (1936). La vostra presenza ai Vescovi, sacerdoti, religiosi e fedeli profughi dalla Spagna. *Discorsi.* https://www.vatican.va/content/pius-xi/it/speeches/documents/hf_p-xi_spe_19360914_vostra-presenza.html
Raguer, H. (2001). *La pólvora y el incienso. La Iglesia y la Guerra Civil española (1936 − 1939).* Barcelona: Ediciones Peninsula.
Real Pingarrón, J. M. (2016). *La matanza de los inocentes de Getafe*. Museo virtual de Getafe. https://museo.getafe.es/omeka/files/original/LA_-MATANZA-_DE_LOS_INOCENTES_DE_GETAFE_-_REGISTRADO.pdf
Reig Tapia, A. (1998). El asedio del Alcázar: mito y símbolo político del franquismo. *Revista de estudios políticos (nueva época) 58*(101), s. 101−129. https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=27503
Satanizmus v Španielsku I. (1936). *Trenčan 13*(41), s. 2.
Satanizmus v Španielsku II. (1936). *Trenčan 13*(42), s. 1−2.
Satanizmus v Španielsku III. (1936). *Trenčan 13*(43), s. 2.
Satanizmus v Španielsku IV. (1936). *Trenčan 13*(44), s. 3−4.
SBS (1992). *Slovenský biografický slovník*. Zväzok V. R−Š. Martin: Matica slovenská.
[Schultz, Š.]. (1937). Tobiáš Taradlo spieva. V Španielsku som, ešte žijem... *Pútnik swato-wojtešský 28*(12), s. 17.
[Schultz, Š.]. (1938). Tobiáš Taradlo spieva. Spomínam včúľ na Malorku... *Pútnik swato-wojtešský 29*(2), s. 31.
[Schultz, Š.]. (1939). Tobiáš Taradlo spieva. Pripravujem sa na žatvu... *Pútnik swato-wojtešský 30*(7), s. 111.
Sliacky, O. (1990). *Dejiny slovenskej literatúry pre deti a mládež do roku 1945*. Bratislava: Mladé letá.
Sokolovič, P. (2009). *Hlinkova garda 1938 – 1945*. Bratislava: Ústav pamäti národa.
Sz. [Schultz, Š.]. (1937a). Tobiáš Taradlo spieva. Nuž píšem Vám milí zase... *Pútnik swato-wojtešský 28*(9), s. 13.
Španielsky národ nechcel umrieť (1937a). *Slovák 19*(37), s. 2.
Španielsky národ nechcel umrieť (1937b). *Slovák 19*(38), s. 2.
Španielsky národ nechcel umrieť (1937c). *Slovák 19*(39), s. 2.
Števček, J. (1977). *Estetika a literatúra.* Bratislava: Tatran.
Števček, P. (1953) Literatúra v boji za trvalý mier. *Čitateľ 2*(5), s.129−131.
Štubňa, P. (2020). Sociálne a vzdelávacie funkcie (literárnych) naratívov. *Poznańskie Studia Slawistyczne* (19), s. 363−377. https://doi.org/10.14746/pss.2020.19.18
t. [Schultz, Š.]. (1938). Tobiáš Taradlo spieva. V maštali sme tvrdo spali... *Pútnik swato-wojtešský* 29(4), s. 67.
Timko, M. (2017). *Španielska občianska vojna a Slovensko (1936 − 1939)*. Diplomová práca. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Středisko ibero-amerických studií. https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/86883
tz. [Schultz, Š.]. (1937). Tobiáš Taradlo spieva. Počul som od babky Katky... *Pútnik swato-wojtešský 28*(5), s. 15.
tz. [Schultz, Š.]. (1937b). Tobiáš Taradlo spieva. Tak sme sa mulatovali... *Pútnik swato-wojtešský 28*(11), s. 13.
Urban, M. (1991). Na brehu krvavej rieky II. *Slovenský denník 2*(137), s. 7.

VHA (1940). *Gregor Cút, branec prez. prac. služby, p. pl. 8 − pridelenie na prácu*, č. šk. 129, č. jedn. 194044. In Dokumenty Hlavného vojenského veliteľstva, Vojenský historický archív v Bratislave.

Višváder, F. (1958). *Pochod zla od Mníchova k 14. marcu.* Bratislava: Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry.

Vontorčík, E. (2007). Spomienka na Toledo. *Kultúra 10*(19), s. 9−10.